

И.Ж. Ермуханова
З.У. Адильшинова

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
(E-mail: Indira_1985.21@mail.ru, zina-0471@mail.ru)

Оқушылардың бойында ұлтжандылық сезімін аймақтық әдебиет өкілдерінің (Ақтөбе өңірі бойынша) «Мен поэзиясы» арқылы қалыптастыру мәселелері

Аңдатпа. Мақалада XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басындағы Ақтөбе өңірі ақындарының шығармаларында «Мен поэзиясының» көрініс табуы, оқушылардың бойында елжандылық, ұлтжандылық қасиеттерді қалыптастыруда аймақтық әдебиеттің таптырмас құрал екендігі туралы сөз болады. Мақаланың мақсаты оқушылардың бойында «Мен поэзиясын» қалыптастыру, адамның өзіндік бет-бейнесі, өзіндік стилі, өзі туралы көзқарастарын қалыптастыру, жастарды ұлттық рухта тәрбиелеу. Мақала тақырыбының маңыздылығы әлемдік жаһандану жағдайында тарихи және мәдени-рухани мұрамызды сақтап, көбейту арқылы оқушылардың бойында патриоттық сезімдерді дамыту. Мақала жазуда тарихи-этнографиялық, философиялық тұрғыдан талдау, салыстыру әдіснамалары пайдаланылды. Зерттеу жұмысының нәтижесі қазақ әдебиетіндегі көрнекті ақын-жыраулардың шығармалары арқылы «мен поэзиясының» нақты көрінісін байқау және болашақ ұрпақты ұлтжанды, рухы биік азамат ретінде тәрбиелеуге, елінің, жерінің намысын жоғары санайтын патриот азамат болуға жігерлендіру. Мақаланың ерекшелігі педагогика саласында тарихи, әдеби шығармаларды практикалық тұрғыдан салыстыра талдай отырып, балалардың бойында өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі жоғары қоюға, өзіне деген сүйіспеншілігін арттыруға бағытталған жұмыстардың бастау алғанын көрсету. Бастауыш сыныпта ұлы тұлғалардың «мен-дік» концепциясын бейнелей отырып, ұлылыққа, даралыққа талпыну жолдарын таңдар көрсету – балалардың индивидтік қабілетін аша алу.

Түйін сөздер: «Мен поэзиясы», Ақтөбе өңірі, аймақтық әдебиет, тәрбие, патриоттылық, елжандылық, Жөкей Шаңғытбайұлы, Сарышолақ Боранбайұлы.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2022-140-3-61-68>

Кіріспе

Ата-бабамыздың тәрбиеге үлкен жауапкершілікпен қарағаны баршамызға аян. Бүгінгі таңда педагогика ғылымының алдында баланы жан-жақты және терең дамыту, азаматтық қасиеттерін жандандыру, әлеуметтік жағынан жетілдіру, баланың өзін-өзі көрсете алуы, өзін-өзі растауы, мемлекеттің өз-өзі-

не сенімді жастарын тәрбиелеу мәселесі күн тәртібінен түскен емес.

Психологиялық сөздікте «Мен концепциясы» жеке тұлғаның өзі туралы көзқарастарының динамикалық жүйесі ретінде анықталған. Ағылшын психологі Роберт Бернс өзінің «Мен концепциясы және тәрбиені дамыту» атты еңбегінде «мен концепциясын» адамның өзі туралы барлық бейнесінің олардың баға-

сымен байланысты жиынтығы секілді көрсетеді (Бернс, 1986) [1]. Ал «мен концепциясы» өз кезегінде, жеке адамның өзін-өзі тану сезімін қалыптастырады. Бұдан «Мен концепциясы» адамның психикасына және оның дүниетанымына үлкен әсер етіп, оның мінез-құлық түрін қалыптастырудың негізгі факторы болып табылатынын анықтауға болады. Сонымен қоса Роберт Бернс «мен концепциясын» құрайтын басты элемент ретінде индивидтің жеке образын, өзі туралы көзқарасын айқындайды.

Шетелдік ғалымдардың көбісі дерлік баланың бойында өзіне деген сенімділікті алдымен дамыту керектігін баса айтады. Яғни өзіне сенімді, жігерлі жас жеткіншек өмірде де барлық қиындықтарға төтеп бере алып, қайсарлық танытып, еліне қызмет ете алатын ұлтжанды, елжанды азамат болып көрініс тбатынына кепілдік береді [2], [3], [4].

Баланың бойында «мендік» қасиетті қалыптастыруда Ақтөбе өңірінің XIX-XX ғасырдағы өмір сүрген ақындарының шығармаларының алар орны ерекше.

«Мен» - бұл адамның өзіндік бет-бейнесі, өзіндік стилі, өзі туралы көзқарастарын қалыптастыру. Адам бойындағы «мендік» қасиет оның іс-әрекеті мен әлеуметтік ортамен қарым-қатынасы барысында ашыла түсетіні сөзсіз.

Өзіңді сүю – өзіңе сенімді болу, өзіңді бар қалпында қабылдау. Сенімділік – ұлы істерді ашуға, ғылыми жаңалықтарға қол жеткізуге, еліңе қамқор болуға, елжандылыққа, ұлтжандылыққа апарар жол. Үлкен жетістіктерге жетудің өзі – күш-жігердің, сенімділіктің, «меннің» мықты болуы.

Ал поэзияда ше? Поэзияда «мендік» қасиет әр ақынның бойында дерлік табылады. Себебі ақындық – бұл жан-жүрек сыры, көңіл пернесі һәм ақыл-парасат нұры екені де анық. Әр ақын өзінше ұлы, өзінше шебер, өзінше бір сиқырлық күш иесі. Ақындық «мен» - дарынды күш иесінің бет-бейнесі, стилі.

«Атаның баласы емес, адамның баласы», дала ақындарының шығармаларында өзін жоғары деңгейде көрсету, өзіндік қайсарлығының болуы – заңды да, себебі бұл табиғи дарын, шабытқа құрылған дүние. Өздерін өз

шығармаларына қоса отырып, шабыттанып отырады. Бұл орайда Сұлтанмахмұт Торайғыровты еске алсақ болады:

Қараңғы қазақ көгіне, өрмелеп шығып күн болам,

Қараңғылықтың кегіне күн болмағанда, кім болам?! , – яғни жас ақын айбатты, қайратты сөздерін өзінің «мені» арқылы керемет көрсете білген. Өзін қараңғы қапастан шығаратын күн ретінде бағалау, елінің нағыз патриоты екенін көрсетеді және сенімділіктің жоғары деңгейі байқалады.

«Мен поэзиясы» - жастарды ұлттық рухта тәрбиелеу, өз тілі мен тарихын қадірлеу, болашаққа дұрыс бағыттау, ұлттық құндылығымызды жоймай, саралау, рухани бастауларымызды ұмытпау секілді ұлы сезімдерге нұсқайды.

Поэзияның халық ауыз әдебиетіндегі алар орны ерекше. Поэзия жанры ақын-жырауларымыздың шығармашылығында басты орын алары сөзсіз. Атап айтар болсақ, жырауларымыздың сонау XIX ғасырдан бастап, қазіргі таңдағы жырларында «мен поэзиясы» ерекше көрсетіледі. Әсіресе «мен поэзиясы» арқылы ақын - жырауларымыз ұлттық рухты, тәлім-тәрбиені, сана-сезімді, адамгершілік қасиеттерді болашақ ұрпақтың бойына жеткізуге талпынғанын аңғару қиын емес. Сонымен қатар сол кезеңдегі «мен поэзиясының» жыраулардың туындыларында өзінің таңғажайып ерекшеліктерімен, және де жыраудың ойының, қиялының жүйріктігімен, бай және әдемі көркемдік әдістерімен ерекшеленеді.

Халық ауыз әдебиетінде «мен поэзиясына» құрылған бірнеше туындылар бар. Бұл әдемі сабақтасқан дәстүр жалғастығының да көрінісі. Әсіресе, Ақтөбе өңірінде кезінде көп жырланған «Тоқтамыс пен Едіге» жыры, «Орақ-Мамай» жыры, «Әділ сұлтан» жыры, «Қазтуған туралы сөз де» «мен поэзиясына» құрылған. Мысал келтіре кетсек:

Мен, мен дүрмін, мен дүрмін,

Мен, мен деген тәуба қылған ер дүрмін.

Мен тауда ұялар сұңқармын

Тау бөктерлей жортамын, – [5, 20 б.]. Алтын орда дәуірі поэзиясында осындай жолдар кездеседі.

Ал Ақтамберді жырау болса:

Байраққа біткен құрақпын,
Саусағым жерге түсірмен,
Жапанға біткен терекпін.
Еңсемнен жел соқса да теңселмен,
Қарағайға қарсы біткен бұтақпын,
Балталассаң да айырылман,
Сырттым қылыш, жүзім болат
Тасқа да салсаң майырылман! [5, 112 б.]

Осы жыр арқылы Ақтамберді жыраудың ішкі жандүниесімен сыртқы тұлғасының бір-біріне сай екенін, жаны жырау, тәні батыр екенін бірден байқауға болады. Жырды оқи отыра ешбір қиындықтан тайсалмай, қарсы тұра білуге үйретеді.

Ал, Махамбет болса:

Беркініп садақ асынған,
Біртіндеп жауды қашырған,
Құйқылжыған құла жирен ат мінген,
Құйрық жалын шорт түйген,
Мен кескекті ердің сойымын,
Кескілеспей басылман,
Немесе:

Ту түбінен ту алған,
Жауды көріп қуанған,
Мен Өтемістің баласы,

Махамбет атты батырмын!, – [5, 65 б.] деп жырлайды. Махамбет Өтемісұлының өлеңдерінде ақын «мен» емес, батыр «мен» басым айтылады. Және де ешбір қиындықтан қорықпастан қарсы тұра білуге үндейді.

Қазтуған жырау:

Мұнар болған күнді ашқан,
Мұсылман мен кәуірдің
Арасын өтіп бұзып дінді ашқан
Сүйінішұлы Қазтуған!!! – [5, 99 б.] деп өзін жоғары бағалайды.

Жалпы жыраулар поэзиясы көлемі жөнінен болсын, мәні мен мағынасы терең, айтар ойы анық әдебиетте алар орны ерекше поэзия. Қазіргі поэзия мен салыстырғанда дәстүр жалғастығын анық аңғаруға болады. «Мен поэзиясын» қазіргі әдебиет өкілдерінің төл туындыларынан кездестіре аламыз.

Мысал келтіре кетсек:

Көрер едің,
Шаламын ба, отпын ба,
Білер едің,

Ақынмын ба, жоқпын ба?
Кектендірген хан Жәңгір де жоқ, мұнда,
Кектенетін Махамбет те жоқ мұнда.
Түсінер ең,
Езбін бе, әлде ермін бе,
Байқар едің,
Артықпын ба, кеммін бе?
Мен Спартак бола алмадым не шара,
Сенің өзің Цезарь болып көрдің бе?
Сырым да – осы,
Жырым да – осы,
Алдыңда?
Байқашы бір,
Бықсыдымба, жандым ба?
– Махаңдар жоқ,
Махаңдардың сарқыты –

Мұқағали Мақатаев бар мұнда!!! [6, 35 б.].

Анық байқаған боларсыз өлеңнің соңғы шумағында ақынның өзін-өзі мадақтауы, өзін-өзі жігерлендіру арқылы шығарманы әсерлі жеткізуі көрініп тұр.

Жоғарыдағы өлең жолдары арқылы «мен поэзиясының» нақты көрінісін байқауға болады. Өлең арқылы болашақ ұрпақты ұлтжанды, рухы биік азамат ретінде тәрбиелеуге, елінің, жерінің намысын жоғары санайтын патриот азамат болуға жігерлендіреді.

Қазақ поэзиясына өшпес із қалдырған, кез келген қазақ баласы «Мен қазақпын» деп төске ұратын ұранды, намысты жыр жолдарының авторы Жұбан Молдағалиевтың патриоттық шығармасын үлкен тебіреніспен, үлкен бақытпен оқитын өлеңінде:

Жылағанда жүрегім, күн тұтылып,
Қуанғанда, күлкімнен түн түрілген.
Мен – бұл кезде Шоқанмын, Абайлармын,
Оң-солымды туды енді абайлар күн, – [7, 113 б.] деп ұлы ақын мен ғалым болып, шабыт шақырса,

Мен – қазақпын, ажалсыз анамын мен,
Құрсағыма сыйдырам даланы мен.
Пәк сәбимін бесікте уілдеген,
Дәуірлермен құрдасын, данамын мен, – [7, 108 б.] деп, қазақ баласының тарихы сонау тереңнен басталатынын, қазақтың өшпес терең метафораларын келтіреді.

Мен – жігітпін, айқасқа, сынға асықпын.
Жүрегі бар кеудемде шын ғашықтың.

Жанартаудай жойқынмын жұлқынғанда,
Шарықтасам, қыран боп шыңға шықтым,
– [7, 110 б.] деп жас баланың, дарынды тұлғаның жүрегі «мен қазақпын» деп соғатын патриот жастарды, жарқын жұлдыздарды қайраттандырып, өз ұлтына махаббатын оятып, қиындыққа тайсалмауға бағыттайды. «Мен поэзиясының» керемет көріністері осы өлең жолдарынан әдемі орын алған.

Я в поэзии — просто волчица.

В рифмах — Пушкин, Сократ — в содержании.

Отличать бы еще наловчиться

Вдохновение от недержания... – деген орыс халқының жас ақыны Татьяна Кормилицина өзі туралы ой толғайды. Яғни еншілеріне тиген бақыттары – ақындық арқылы өздерінің көркем болмысын, іштегі батыл да қайратты мінезін, қанатты ойларын сыртқа шығарады.

Осы орайда «мен поэзиясының» басты мақсаты да ашыла түседі, әдеби көркем шығарма арқылы жас буынды қайрау, патриоттық сезімін ояту, қазақ ұлтын мақтан ету, өз ұлтына деген сүйіспеншілігін ояту.

«Мен поэзиясын» XIX ғасырдың Ақтөбе өңірінде дүниеге келген жауынгер ақындары, эпик ақындарының шығармаларынан да таба аламыз.

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында өмір сүрген қазіргі заман әдебиет өкілі Ақтөбе өңірінің тумасы, эпик ақындардың бірі Жөкей Шаңғытбайұлының шығармасынан кездестіреміз.

Жөкей 1901 жылы Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы, Ұзынкөл ауылында дүниеге келеді. Бала кезінен осы аймақтағы жырланған эпостарды жатқа айтуға дағдыланады. Кейіннен өзі де жанынан дастандар шығарады, олары «Кене хан», «Елемес-Аман», «Құл мен қыз» т.б.

Ақын туралы «Ақтөбе» энциклопедиясында мынадай мәліметтер бар: «Жөкей Шаңғытбаев – (1900 жыл, Ырғыз ауданы – 1968 жыл сонда) – белгілі ақын. Кезінде Ырғыз, Әйтекеби аудандары өңірінде кеңінен танылған талант. Республика Ғылым Академиясының М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының қолжазбалар қорына сақта-

уға берген оның «Құл мен қыз», «Орқожа мен Қырқожа», «Көктазы», «Орқабай алып», «Дәме сұлу» т.б. поэмаларын жергілікті жыраулар жатқа айтып, ел ішіне қанық еткен. Ш.Ж. «Құл мен қыз» поэмасы «Батырлар жырының» (А., 1944) 3-кітабына енген. Көптеген өлеңдері, поэмаларынан үзінділер республикалық, облыстық мерзімді басылымдарда жиі жарияланып тұрған. Ел арасында «Ырғыздың жорға Жөкейі қисынды сөздің дөкейі» деген бағаға ие болған тума талант» [8, 715 б.].

Жөкейдің «Құл мен қызы» — совет тұсында бағы жанып, баспа бетін көріп, кітапқа түскен бірден-бір дастаны. Қазақ ССР Ғылым Академиясының М.О. Әуезов атындағы әдебиет институты 1964 жылы шығарған «Батырлар жырының» үшінші томындағы 53 бетті (472-524 беттер) қамтиды, 1395 жолдық ұзақ жыр 35 100 данамен Қазақстан шегінде тегіс таралған. Редакциясын басқарғандар Мәлік Ғабдуллин мен Мұхамеджан Қаратаев. Кітап аннотациясында: «Құбықұл», «Құл мен қыз», «Айдос батыр» жырларымен де оқушы жұртшылық осы кітап арқылы бірінші рет таныс болмақ», — деп атап көрсетіледі. Кітап кіріспесін жазған профессор Мәлік Ғабдуллин: «...Бұл міндетті орындауға кіріскен институт «Батырлар жырының» осымен үшінші томын баспадан шығарып отыр. Әрине, батырлар жырының ең таңдаулы үлгілерін баспа жүзіне шығару ісі мұнымен аяқталып қоймайды» [9], — дейді.

Жөкей дастандарының басында болсын, сонында болсын өзін шабыттандырып, дем беріп отырады.

Сөйлейді шын жүйріктер жырдың жырын,
Ертеде болып өткен елдің сырын,
Қадірлі халық аузында көне сөз көп,
Суретте білсең Жөке, соның бірін [10, 128 б.].

Ал, келесі мысалда дастанның сонында өзінің қорытынды сөзінен кейін тоқтау салып, шығарманың аяқталғанын білдіреді.

Ертеде өткен ерлерді,
Есебін тауып жыр қылдың,
Тыңдаушыға сыр қылдың,
Аяқталса ертегің,
Кел енді, кідір,я, Жөкей [10, 219 б.].

«Мен поэзиясы» Ақтөбе өңірінің жыр жүйірігі, ХІХ ғасырдың екінші жартысы мен ХХ ғасырдың басында өмір сүрген ақындардың ең көрнектісі, ақындық дәстүрді жаңа сатыға көтерген – Сарышолақ Боранбайұлы шығармаларында жоғары сатыда, асқан көркемділікпен бейнеленеді. Себебі өз кезінде «зар заман» ақындарының қатарына қосылып, елі мен жері үшін ақындық шабытымен де, батырлық қайсарлығымен де көзге түскен жау жүрек ақын жастардың бойында елжандылықты, намысшылдықты алға қояды.

1858 жылы Ұлы Борсық құмы мен Елек өзені аралығында көшіп-қонған отбасында дүниеге келген. Алты ата Әлім ішінде Шекті, оның Тілеу тайпасынан.

Баласы Боранбайдың Сарышолақпын,
Пайдасын көріп жүрмін тіл мен жақтың....
Кеткен жоқ ешкімге де сөзден есем,

Бар шығар әр жерде де нелер шешен [11, 71 б.] – деп, сөзден есе жібермеген, атына халық қанық, сөзі өткір, өзі дұшпанына дес бермейтін ақын ретінде көрсетеді.

Әр ақынның бойында табыла бермейтін өзіне деген сенімділік, отты сөзінің астарында тәккапарлығы да жоқ емес.

Жақсының көркем келер іші-сырты,
Шалмасын тірлігінді жоқтық бұлты.
Жел сөздің арқасында Сарышолақпын,
Қаумалап Кіші жүздің дулы жұрты [11, 72 б.] , – өзін, ісін, сөзін өлеңінде ерекшелеп қосу – «мендік» қасиеттің артықшылығы.

Жыр шырқар әлі басыма,
Сарышолақ босқа жасыма, – [11, 80 б.]

Немесе:

Қарашада соққан жауындай,

Сарышолақ жырға бір салар [11, 85 б.] , – Сарышолақ ақын шығармаларындағы «мен поэзиясы» қаһармандық, жауыргерлік поэзияға құрылғандықтан патриоттылыққа, елжандылық сезімге толы. Тыңдарманды жігерлендіре, қуаттандыра ала кетеді.

Ақтөбе өңірі ақындарының ішінде ең көрнектісі, Орынбор, Троицкіде оқып, Орал, Ақтөбе, Орынбор, Орск қалаларында балаларға сабақ берген, заман ағымы, тіл, дін мәселелерін өз өлеңдерінде көтерген ақын

Әбубәкір Кердері де «Мен поэзиясынан» кенде емес. Шығармаларында рухы биік, шоқтығы жоғары, елін сүюге, жерін қорғауға бағытталған жігерлі өлеңдері оқырманды баурап алары сөзсіз.

Оқып, біліп жолдаңыз,
Орысша ғылым білмесе,
Еш пайдаға аспады
Мұсылманша молдаңыз.
Шекесіне тиген соң,
Айтып, айтып сөйледі,

Әбубәкір жорғаңыз, – [12, 221 б.] деп, Әбубәкір Кердері тайсалмай, қорықпастан ойымен ашық бөліседі.

Немесе:

Аспанда ай, күн тұтылды,
Көріп пе едің мұндайын,
Ишарат қылып сөйледім,
Болған соң солай заманым.
Расын айтып шығардым
Дүниедегі шамның
Әбубәкір хат жазып,

Сөздің етті тәмәмін, – [12, 118 б.] деп ақын тоқтау салып, өзін өзімен сырласа отырып доғарып, өзіне ғана сенетін, өзінің сөзін жүзеге асыратын, сенімділікті де көрсетеді.

Жоғарыда келтірілген мысалдардың барлығы «мен поэзиясына» құрылған, яғни ақын – жыраулар білім нәрімен сусындап, шабыттана отырып өздерін жырға қосады. «Мен поэзиясы» көптеген ақын-жырауларымыздың төл туындыларында кездеседі. Туындыларда «мен поэзиясының» болуы рухы сәнбеген поэзияны білдіреді. «Меннің» тәрбиелік мәні өте зор. Сонымен қатар мен поэзиясының болуы адамзаттың бойында ұлттық рухтың, намыстың, күш-жігердің келешек ұрпақтың қалыптасуына септігін тигізеді. Қазақ әдебиеті мен поэзиясында ақын-жырауларымыз сол кезеңдегі тарихи оқиғаларды жырға қосу, өзіндік ой-идеяларын білдіру, шығармаларында терең афоризмдер, метафоралар қолдану арқылы болашақ ұрпаққа өшпес мұра қалдырды. Жалпы жыраулардың шығармасын оқи отырып, терең сезініп, жүрекпен түсінесің. «Мен поэзиясының» балалар тәрбиесінде орны ерекше. ХХІ ғасыр жастарын «мен» бағытында тәрбиелеп дамытатын бол-

сақ, еліміздің көркеюіне үлес қосар жігерлі де, қайратты өз намысын жоғары қоятын ұрпақ тәрбиелеуіміз ғажап емес.

Себебі жастарды өзін сүйюге, өз мінезін, ісін, отбасын, айналасын сүйюге шақыру – патриоттылықтың бастамасы іспеттес. Патриоттылық – өзіңді сүйюден басталады.

Патриот – Отанын, халқын, жері мен суын шынайы сүйетін, халық мүддесі үшін бар күш-жігерін, қабілетін аямайтын адам. Олар – өз Отанының жалынды патриоты, озаттары. Өз отаны, халқын шексіз сүйшілік – барша күш-жігерін отан мүддесіне арнаған адамға тән терең сезім», – деп «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» анықтама беріледі. Яғни мемлекетті нығайту дегеніміз – жеке адамды күшейту екенін мойындау.

Яғни өз жерін, елін, сүйю үшін, өзін жоғары бағалауға, өзінің мінсіз болмысына мадақтау жүргізу арқылы ғана ұлы істерге бағытталуға болады. Бродский сөзімен айтсақ, «Адам өз іс-әрекетінің жиынтығы».

Елбасы Н.Назарбаев «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты

еңбегінде ұлт ішінде бірлікті нығайту, отансүйгіштікке тәрбиелеу, азаматтық келісім ахуалын жасау мәселелеріне тоқталып, «Біздің тағы бір аса маңызды идеологиялық міндетіміз – қазақстандық отансүйгіштікке тәрбиелеу, әрбір азаматтың өзін-өзі айқын билеуін қалыптастыру. Шынайы отансүйгіштікті, нағыз азаматтықты қалыптастыру жеке бастың өзін саяси тұрғыдан айқын сезінуін, өз Отанын саналы түрде таңдауын көздейді», – деген.

«Мен поэзиясы» бізді алға жылжитатын және біздің мінез-құлықтарды бағыттайтын, өзін-өзі өзгертуге жетелейтін әлеуметтік стимул болып табылады. Ақтөбе өңірінің ақын-жырауларының шығармалары да соған бағытталған.

Егер «Мен поэзиясы» мектеп оқушыларына жан-жақты талданып, сомдалатын болса, онда ол отансүйгіштік тәрбиенің негізгі құралы ретінде педагогикалық айналымға еніп, балалардың патриоттық, елжандылық қасиетін қалыптастыру үрдісінің сапасын арттырар еді деген қорытындыға келуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бернс Р., Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – Москва: «Прогресс», 1986. – 302 с.
2. Ballester J., Ibarra N. Reading, Literary education, and book in the digital era revista chilena de literature. – 2006. – № 94. – P. 147-171.
3. Pedraza R.M., Prieto Mr the technologies and the teaching of literature. a practical experience revista universidad y Sociedad. – 2010. – No.12. – P. 2.
4. Kim, S.J., Yang S.J. Enriching Critical Literacy Through Children's Literature: Case Study in South Korea Publishing research quarterly. – Vol. 37. – No.1. – P. 69-89.
5. Мағауин М. Бес ғасыр жырлайды / М. Мағауин. – Алматы: Жазушы, 2007. – 200 б.
6. Мақатаев М. Шығармалары. II том шығармаларының төрт томдық жинағы / М. Мақатаев. – Алматы: Жалын, 2001. – 200 б.
7. Молдағалиев Ж. Мен қазақпын / Ж. Молдағалиев. – Алматы: Атамұра, 2007. – 100 б.
8. «Ақтөбе» энциклопедиясы. Ақтөбе. – 2001. – 200 б.
9. Ғабдуллин М. «Батырлар жыры». – Алматы: Жазушы, 2007. – 200 б.
10. Асанов Ж. Жөкей Шаңғытбайұлы. Дастандар. / Ж. Асанов. – Алматы: Ел шежіре, 2007. – 200 б.
11. Асанов Ж. Сарышалақ Боранбайұлы. Азаттық еді аңсаған. / Ж. Асанов. – Алматы, Ел-шежіре, 2006. – 200 б.
12. Адырна. Ақтөбе кітапханасы. – Ақтөбе, 2011. – 200 б.
13. Әбдиманұлы Ө. «Қазақ әдебиетіндегі ұлттық рух». – Алматы: Қазақ университеті, 2009. – 200 б.

И.Ж. Ермуханова, З.У. Адильшинова

Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Актюбе, Казахстан

Решение проблем воспитания чувства патриотизма у учащихся на основе «Лирического я» в литературных произведениях региональных (Актюбинский регион) авторов

Аннотация. В статье речь пойдет о том, как «Лирическое я» нашло отражение в произведениях поэтов Актюбинского региона конца XIX-начала XX века, как незаменимое средство региональной литературы в формировании у учащихся нравственных, патриотических качеств. Целью статьи является формирование у учащихся «Лирического я», собственного образа и стиля, представлений о себе, воспитание молодежи в национальном духе. Значимость темы статьи заключается в развитии у учащихся патриотических чувств через сохранение и приумножение исторического и культурно-духовного наследия в условиях мировой глобализации. При написании статьи использовалась методология историко-этнографического, философского анализа, сравнения. Результатом исследовательской работы является наблюдение за реальным проявлением «Лирического я» через произведения выдающихся поэтов-жырау в казахской литературе. Воспитание будущего поколения в национальных традициях, как высокодуховных граждан, высоко ценящих честь своей страны, своей земли. Специфика статьи заключается в том, что в области педагогики, сопоставляя исторические, литературные произведения с практическими, у детей начинается работа, направленная на повышение самооценки, любви к себе. Таким образом, важно изобразить концепцию «я» великих личностей в начальной школе, показать пути стремления к величию, индивидуальности и раскрыть индивидуальные способности детей.

Ключевые слова: «Лирическое я», Актюбинский регион, региональная литература, воспитание, патриотизм, Жокей Шангытбаев, Сарышолок Боранбайулы.

I.Zh. Yermukhanova, Z.U. Adilshinova

K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakstan

Solution of problems of fostering a sense of patriotism in students on the basis of the «Lyrical Self» in the literary works of authors in the Aktobe region

Abstract. The article discusses ways in which the «lyrical self» is reflected in the works of poets of the Aktobe region in the late XIX-early XX century, as an indispensable means of regional literature in the formation of moral, patriotic qualities of students. The purpose of the article is to form students '»Lyrical self», their own image and style, and ideas about themselves, and to educate young people on the national spirit. The significance of the topic of the article lies in the development of patriotic feelings among students through the preservation and multiplication of historical, cultural, and spiritual heritage in the context of globalization. The authors used the methodology of historical-ethnographic, philosophical analysis, and comparison. The result of the research work is the observation of the real manifestation of the «Lyrical Self» through the works of outstanding poets-zhyrau in Kazakh literature. Education of the future generation in national traditions, as highly spiritual citizens who highly value the honor of their country, their land. The specificity of the article refers to the fact that in the field of pedagogy children begin to work to improve self-esteem, and love of self by comparing historical, literary works with practical. As result, it is necessary to portray the concept of «I» in great figures, to show the ways of striving for greatness, and individuality, and to discover the individual abilities of children in the elementary school.

Keywords: «Lyrical self», Aktobe region, regional literature, education, patriotism, Jockey Shangytbayev, Sarysholak Boranbayuly.

References

1. Burns R. Razvitie Ja-koncepcii i vospitanie [Development of the Self-concept, and education], «Progress», Moscow, 1986. P. 30-66, [in Russian].

2. Ballester J., Ibarra N. Reading, Literary education, and book in the digital era revista chilena de literature. 2006. No. 94. P. 147-171.
3. Pedraza R.M., Prieto Mr the technologies and the teaching of literature. a practical experience revista universidad y Sociedad. 2010. No.12. P. 2.
4. Kim S.J., Yang S.J. Enriching Critical Literacy Through Children’s Literature: Case Study in South Korea Publishing research quarterly Vol. 37. No.1. P. 69-89.
5. Magauin M. Bes gasyr zhyrlajdy [Five centuries sing], (Zhazushy, Almaty, 2007, 200 p.), [in Kazakh].
6. Makataev M. Shygarmalary. II tom shygarmalarynyn төрт томдық zhinagy [Works. A four-volume collection of the works of Volume II], (Zhalyn, Almaty, 2001, 200 p.), [in Kazakh].
7. Moldagaliev Zh. Men kazakpyn [I’m kazakh], (Atamura, Almaty, 2007,100 p.), [in Kazakh].
8. «Aktobe» jenciklopedijasy [«Aktobe» encyclopedia], (Aktobe, 2001, 200 p.), [in Kazakh].
9. Gabdullin M. «Batyrlar zhyry». [Song of heroes], (Zhazushy, Almaty, 2007, 200 p.), [in Kazakh].
10. Asanov Zh. Zhokey Shangytбайулы. Dastandar, (Almaty, El shezhire, 2007, 200 p.), [in Kazakh].
11. Asanov Zh. Sarysholak Boranбайулы. Azattyk edi ansagan [Sarysholak Boranбайулы. He longed for freedom], (Almaty, El-shezhire, 2006, 200 p.), [in Kazakh].
12. Adyrna. Aktobe kitaphanasy [Aktobe library], (Aktobe, 2011, 200 p.), [in Kazakh].
13. Abdimanuly O. «Kazak adebietindegi ulttyk ruh» [National spirit in Kazakh literature], (Almaty, Kazak universiteti, 2009, 200 p.), [in Kazakh].

Авторлар туралы мәлімет:

Ермуханова И.Ж. – корреспонденция үшін автор, «Педагогика және бастауышта білім беру» бағдарламасы бойынша 2 курс докторанты, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан.

Адильшинова З.У. – Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент «Педагогика, психология және бастауышта оқыту» кафедрасының доценті, Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан.

Yermukhanova I.Zh. – **Corresponding author**, The 2nd year Ph.D. student in Pedagogy and methods of primary education, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan.

Adilshinova Z.U. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Primary Education», K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan.